

Pułtusk – skarbczyk kultury i duchowości chrześcijańskiej

Cele katechetyczne – wymagania ogólne

- Ukazanie bogactwa kultury chrześcijańskiej, której ślady można znaleźć w Pułtusku.
- Rozwinięcie potrzeby udziału w tworzeniu kultury chrześcijańskiej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Uczeń:

- swoimi słowami wyjaśnia: pojęcia bazylika, kolegium jezuickie, epitafium;
- opowiada o wybranych wydarzeniach z dziejów Pułtuska;
- poprawnie rozwija sens słów św. Jana Pawła II: „Kultura jest właściwym sposobem istnienia i bytowania człowieka [...]. Kultura jest tym, przez co człowiek, jako człowiek, staje się bardziej człowiekiem: bardziej *jest*”;
- wskazuje sposoby, za pomocą których może rozwijać kulturę chrześcijańską w swoim środowisku.

Pojęcia i postaci

Bazylika, kolegiata, kolegium jezuickie, epitafium, św. Jan Paweł II, kard. Andrzej Batory, kard. Aleksander Kakowski, bp Andrzej Noskowski, ks. Maciej Sarbiewski, ks. Piotr Skarga, ks. Jakub Wujek, Bogdan Jański, Jan Baptysta z Wenecji, Jan Kochanowski, Witold Gomułicki, Jerzy Ossoliński.

Wartości

Kultura chrześcijańska, duchowość, tradycje, szacunek dla pomników ludzkiej wiary, rozwijanie umiejętności związanych z tworzeniem kultury wiary.

Metody i środki

Praca indywidualna, grupowa i frontalna, praca z podręcznikiem, prezentacja multimedialna, pogadanka, quiz, test metodą prawda – fałsz.

Propozycja realizacji

Modlitwa na rozpoczęcie

Pod Twoją obronę.

Cele lekcji. Nauczyciel podaje cele w języku ucznia: będę potrafił opowiedzieć o dziejach Pułtusza i jego najciekawszych zabytkach kultury chrześcijańskiej; będę potrafił przybliżyć, jak możemy poznawać prawdy o Bogu dzięki dziełom kultury; będę potrafił zachęcić innych do tworzenia dzieł, które będą zawierały przesłanie wyznawanej przez nas wiary.

Metoda – pogadanka. Na tablicy piszemy hasło „Kultura chrześcijańska w Polsce” i prosimy uczniów, aby spróbowali wymieniwać przynajmniej kilka przykładów odpowiednich dzieł sztuki i architektury. Możemy wskazać na najstarsze polskie katedry, ołtarz Wita Stwosza, pieśń *Bogurodzica*, *Kazania świętokrzyskie*, pieśni religijne, kolędy, poezję, prozę, muzykę czy też film. Po krótkiej rozmowie podsumowujemy, że stanowią one ogromne bogactwo. W naszych muzeach tematyka religijna jest na ogół bardzo licznie reprezentowana. Pomyślimy sobie zatem, jak bylibyśmy ubodzy kulturowo, gdybyśmy byli pozbawieni tych dzieł. Jeśli popatrzymy na miasta i wioski naszej diecezji, to w większości z nich najstarszymi i najcenniejszymi budynkami są właśnie kościoły. One są przedmiotem dumy mieszkańców. (Możemy porozmawiać o zabytkach swojej miejscowości). Czy jednak potrafimy je odczytywać jako Ewangelię zapisaną w języku kultury architektonicznej, plastycznej, muzycznej czy słowa? Dziś na lekcji spróbujemy zapoznać się z historią i bogatą kulturą Pułtusza oraz odczytać z jego kart choć kilka zapisów będących świadectwem życia wiary jego mieszkańców.

Druga propozycja: quiz. Nauczyciel przedstawia ilustracje (np. w formie prezentacji) różnych zabytków i prosi, aby uczniowie wskazali, gdzie można je zobaczyć. Mogą to być: ołtarz mariacki w Krakowie, klasztor na Jasnej Górze (lub ikona Matki Bożej Częstochowskiej), pomnik Prymasa Tysiąclecia (lub jego grób) w Warszawie, herma św. Zygmunta (lub katedra) w Płocku. Po rozwiązaniu quizu kontynuujemy rozmowę na temat kultury chrześcijańskiej.

Po tym wstępie przechodzimy do rozmowy na temat kultury w znaczeniu bardziej ogólnym. Odczytujemy słowa św. Jana Pawła II (punkt: „Kościół przypomina”) i podkreślamy znaczenie kultury jako sposobu budowania przez człowieka własnej tożsamości. Przez kulturę człowiek wyraża, co myśli o sobie, w co wierzy, jakie są jego wartości. Idąc dalej tym tropem, jeśli człowiek kieruje się nauczaniem Chrystusa – to także wyraża się w tworzonej przez siebie kulturze. Dlatego wiele wybitnych dzieł sztuki, jak też architektura, kultura ludowa, tradycje i zwyczaje, przeniknięte są duchowością chrześcijańską.

Metoda – praca z podręcznikiem. Wyjaśniamy pojęcia: „bazylika”, „kolegiata”, „kolegium jezuickie” i „epitafium”. Możemy użyć słownika języka polskiego. Następnie jedna osoba odczytuje trzy pierwsze akapity z podręcznika. Nauczyciel może posłużyć się dostępnymi w internecie filmami (lub zdjęciami) będącymi opowieścią turystyczną o bazylice i o mieście Pułtusk. Propozycja jednego z nich znajduje się w zadaniu domowym. Zwraca uwagę na detale tych dzieł i podkreśla, że najcenniejsze zabytki pochodzą z okresu renesansu i mają wartość unikatową w skali kraju. Stawiają one tym samym Pułtusk wśród najwspanialszych ośrodków kultury ówczesnej Rzeczypospolitej. Można porozmawiać także o twórczości Jana Kochanowskiego czy ks. Piotra Skargi (załączniki 1 i 2). Na koniec utrwalamy przekazane treści i zadajemy pytania podsumowujące, aby sprawdzić, ile uczniowie zapamiętali.

Metoda – praca z Biblią. Odczytujemy z podręcznika fragment Mt 12, 33 (punkt: „Słowo Boże”) w tłumaczeniu ks. Jakuba Wujka. Rozmowa na temat usłyszanego tłumaczenia (Czy jest zrozumiałe? Czy uczniowie potrafią wskazać współczesną wersję tego fragmentu Biblii?). Odczytujemy ten sam fragment ze współczesnego tłumaczenia Biblii. Dalsza rozmowa o tym, o jakich owocach mówi do nas Jezus (nasze osobiste czyny – moralność, postawa społeczna, wybierane wartości, a także kultura słowa,

życie). Każde dzieło nosi w sobie ślad swego twórcy. Albo jest to ślad piękna i dobra tej osoby, albo wręcz przeciwnie – wewnętrznej brzydoty i złości (np. wojna, zbrodnie, niszczenie dóbr kultury). My także zostawiamy ślady w dziełach, które tworzymy, w języku, jakim się posługujemy, gestach czy zachowaniach...

Metoda – praca z podręcznikiem. Uczniowie wykonują ćwiczenie 2 z podręcznika (punkt: „Praca na lekcji”). Poprawna odpowiedź: „Módl się i pracuj”. Podkreślamy sens tego zwrotu dla tworzenia kultury – najpierw modlitwa, która jest oddechem duszy, aby potem owocnie działać. Jeśli uczniowie nie będą gotowi sami o tym porozmawiać, można krótko samemu rozwinąć ten temat. W ten sposób powstawały największe dzieła malarstwa religijnego, ikony. Artysta starał się z jednej strony wniknąć w sens teologiczny wydarzenia, jakie miał przedstawić na płótnie, w drewnie lub kamieniu, a równocześnie rozwijał w sobie pogłębioną pobożność. Dlatego te dzieła do dziś zdumiewają nie tylko perfekcją wykonania, ale też wyrażonymi tam doznaniem duchowymi.

Odczytujemy drugą część tekstu z podręcznika (nauczyciel może ewentualnie opuścić któryś z akapitów), a następnie podejmuje analizę wybranego dzieła lub postaci (epitafiów rodziny Załuskich, którąś z postaci z rodziny Załuskich, bp. Andrzeja Noskowskiego, zakony itp.). Jedną z nich jest Bogdan Jański, człowiek bardzo uzdolniony, który jednak wiódł życie dalekie od Boga. Będąc na emigracji w Paryżu, nawrócił się i stał się jednym z założycieli Zgromadzenia Zmartwychwstańców. Materiały do zapoznania się z tą postacią:

Prześladuje mnie Bogdan Jański:

<https://deon.pl/kosciol/przesladuje-mnie-bogdan-janski,287907> (dostęp: 3.06.2023).

Ks. A. Kardaś CR, ks. W. Mleczo CR, *Bogdan Jański (1807–1840) „trzykrotnie narodzony”* (ten artykuł jest polecany):

<http://biblioteka.xcr.pl/wp-content/uploads/2018/12/Bogdan-Janski-trzykrotnie-narodzony.pdf> (dostęp: 3.06.2023).

Sługa Boży Bogdan Jański: doświadczenie duchowe i projekt społeczny, red. W. Mleczo CR, Kraków 2016:

http://biblioteka.xcr.pl/wp-content/uploads/2019/01/DKP_13_Janski_2016.pdf (dostęp: 3.06.2023).

Podsumowując ten etap, uczniowie powinni zwrócić uwagę na to, że związek Ewangelii z codziennym życiem (nauką i pracą) jest drogą do świętości. Nauczyciel podaje informację zawartą w punkcie „Czy wiesz?”.

Metoda – praca w grupach z podręcznikiem. Nauczyciel dzieli uczniów na grupy (trzy lub sześć). Uczniowie wykonują ćwiczenie 1 (punkt: „Praca na lekcji”). Nauczyciel powinien podpowiedzieć, jakie mogą to być pomysły na rozwinięcie zaproponowanych myśli Papieża.

1. Na przykład odniesienie do sportu – aby osiągnąć sukces, trzeba od siebie wymagać, trenować, zachować dietę, aby zrealizować marzenie, zdobyć tytuł naukowy...
2. Książki ze znakiem zapytania; setki słów „człowiek” ze znakiem zapytania; monitory ze znakiem zapytania; słowa Jezusa: „Ja jestem drogą, prawdą i życiem”! (J 14, 6); Chrystus z wykrzyknikiem, krzyż stylizowany na wykrzyknik, Chrystus fraszobliwy.
3. Więzienie zbudowane z pieniędzy, a po drugiej stronie otwarte dłonie gotowe do dzielenia się z innymi miłością.

Inspirację do pracy w grupach mogą stanowić fotosymbole.

Podsumowanie lekcji

Uczniowie wykonują test metodą prawda – fałsz (załącznik 1).

1. Patronem miasta Pułtusk jest św. Marek Ewangelista. *Falsz* (Święty Mateusz).
2. W Pułtusku gościli wielcy literaci epoki, wśród których był Jan Kochanowski – autor fraszek (m.in. *Na lipę*), *Trenów* oraz *Odprawy postów greckich*. *Prawda*
3. Cykl epitafiów poświęconych przedstawicielom rodziny Żałuskich podkreśla cnoty i zasługi wychowawcze matki? *Prawda*
4. Jezuici przybyli do Pułtuska w 1565 roku i wtedy powstało kolegium oraz seminarium duchowne. *Falsz* (Seminarium powstało blisko 30 lat później – w 1594 roku).
5. W szkole w Pułtusku uczyło się kilku kardynałów – Andrzej Batory, Aleksander Kakowski i Stefan Wyszyński. *Falsz* (Kardynał Stefan Wyszyński nie był uczniem tej szkoły).
6. Maksyma *ora et labora* jest charakterystyczne dla synów duchowych św. Benedykta. *Prawda*

7. Bogdan Jański, uczeń szkoły w Pułtusku, jako młody człowiek stracił wiarę. Odzyskał ją jednak w czasie pobytu w Paryżu m.in. pod wpływem obserwacji pobożności Adama Mickiewicza, z którym przez pewien czas mieszkał i pomagał mu w wydawaniu książek. Z założonej przez niego wspólnoty rozwinęło się Zgromadzenie Zmartwychwstańców. Obecnie kandydat na ołtarze. *Prawda*
8. Papież św. Jana Pawła II powiedział: „Człowieka nie można do końca zrozumieć bez głębokiej znajomości medycyny, psychologii oraz współczesnej kultury medialnej”. *Fałsz* („Człowieka nie można do końca zrozumieć bez Chrystusa”).

Modlitwa na zakończenie

Można poprosić ucznia, aby odczytał z podręcznika modlitwę ks. Piotra Skargi za Ojczyznę.

Praca domowa

Z podręcznika.

Korelacje z edukacją szkolną

- Język polski:
W twórczości Jana Kochanowskiego i Piotra Skargi – pisarzy okresu renesansu związanych z Pułtuskiem – można znaleźć odwołanie do wartości religijnych. Dokonane przez ks. Jakuba Wujka tłumaczenie Biblii na język polski (staropolski) było także wielkim osiągnięciem literackim, które wpłynęło na rozwój języka polskiego.
- Historia:
Historia Rzeczypospolitej w XVI wieku określana jest jako tzw. „złoty wiek”, co zawdzięcza rozwojowi handlu zbożem, długim okresem pokoju, rozkwitem kultury włoskiego odrodzenia, literatury i sztuki. Znalazło to swoje odbicie w dziejach Pułtuska, dzięki pojawianiu się z nim włoskich artystów, zakonu jezuitów oraz związanych z nimi wybitnych pedagogów i literatów.

- Muzyka i plastyka:

Sztuka renesansu zwraca uwagę na człowieka, jego piękno, piękno natury, a także harmonię z Bogiem. Klasyczne kanony piękna idealizują wizerunek człowieka, jednocześnie kreśląc nowe wzorce życia – otwartego na świat humanisty, odkrywcy, a przy tym patrioty i osoby religijnej.

- Język obcy nowożytny oraz język mniejszości narodowej lub etnicznej: Słownictwo religijne, np. *ora et labora*.

Załącznik 1

Zaznacz prawidłowe odpowiedzi.

1. Patronem miasta Pułtusk jest św. Marek Ewangelista. *Prawda – Fałsz*
2. W Pułtusku gościli wielcy literaci epoki, wśród których był Jan Kochanowski – autor fraszek (m.in. *Na lipę*), *Trenów* oraz *Odprawy postów greckich*. *Prawda – Fałsz*
3. Cykl epitafiów poświęconych przedstawicielom rodziny Załuskich podkreśla cnoty i zasługi wychowawcze matki? *Prawda – Fałsz*
4. Jezuita przybyli do Pułtuska w 1565 i wtedy jednocześnie powstało kolegium oraz seminarium duchowne. *Prawda – Fałsz*
5. W szkole w Pułtusku uczyło się kilku kardynałów – Andrzej Batory, Aleksander Kakowski i Stefan Wyszyński. *Prawda – Fałsz*
6. Maksyma *ora et labora* jest charakterystyczne dla synów duchowych św. Benedykta. *Prawda – Fałsz*
7. Bogdan Jański, uczeń szkoły w Pułtusku, jako młody człowiek stracił wiarę. Odzyskał ją jednak w czasie pobytu w Paryżu m.in. pod wpływem obserwacji pobożności Adama Mickiewicza, z którym przez pewien czas mieszkał i pomagał mu w wydawaniu książek. Z założonej przez niego wspólnoty rozwinęło się Zgromadzenie Zmartwychwstańców. Obecnie kandydat na ołtarze. *Prawda – Fałsz*
8. Papież św. Jana Pawła II powiedział: „Człowieka nie można do końca zrozumieć bez głębokiej znajomości medycyny, psychologii oraz współczesnej kultury medialnej”. *Prawda – Fałsz*

Załącznik 2

Jan Kochanowski, *Pieśń*

Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?
Czego za dobrodziejstwa, którym nie masz miary?
Kościół Cię nie ogarnie, wszędy pełno Ciebie:
I w otchłaniach, i w morzu, na ziemi, na niebie.
Złota też, wiem, nie pragniesz, bo to wszystko Twoje,
Cokolwiek na tym świecie człowiek mieni swoje.
Wdzięcznym Cię tedy sercem, Panie, wyznawamy,
Bo nad to przystojniejszej ofiary nie mamy.
Tyś Pan wszystko świata. Tyś niebo zbudował
I złotymi gwiazdami ślicznieś uhaftował.
Tyś fundament założył nieobeszłej ziemi
I przykryłeś jej nagość zioły rozlicznemi.
Za Twoim rozkazaniem w brzegach morze stoi
A zamierzonych granic przeskoczyć się boi.
Rzeki wód nieprzebranych wielką hojność mają,
Biały dzień a noc ciemna swoje czasy znają,
Tobie k woli rozliczne kwiatki Wiosna rodzi,
Tobie k woli w kłosianym wieńcu Lato chodzi,
Wino Jesień i jabłka rozmaite dawa,
Potym do gotowego gnuśna Zima wstawa.
Z Twej łaski nocna rosa na mdłe zioła padnie,
A zagorzałe zboża deszcz ożywia snadnie.
Z Twoich rąk wszelkie zwierzę patrzy swej żywności,
A Ty każdego żywisz z Twej szczodrobliwości.
Bądź na wieki pochwalon, nieśmiertelny Panie!
Twoja łaska, Twa dobroć nigdy nie ustanie.
Chowaj nas, póki raczysz, na tej niskiej ziemi,
Jedno zawsze niech będziem pod skrzydłami Twemi.

<https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/fragmenta-piesn-czego-chcesz-od-nas-panie.html> (dostęp: 6.06.2023).

Załącznik 3**Ks. Piotr Skarga, *Kazania sejmowe***

Kazanie wtóre

O miłości ku Ojczyźnie i o pierwszej chorobie Rzeczypospolitej,
która jest z nieżyczliwości ku Ojczyźnie

Choroby Rzeczypospolitej.

Byście domowe niemocy tego królestwa zleczyli, łacniejsza by obrona należć się mogła. Ale jako się chory bronić ma, który sam na nogach swoich nie stoi? Leczcież pierwej tę chorą swoje matkę, tę miłą ojczyznę i Rzeczypospolitą swoje. A jeśliście ostrożni i mądrzy lekarze, najdziecie sześć szkodliwych chorób jej, które jej bliską śmierć (obroń Boże) ukazują, a jako złe pulsy, źle jej tuszają. Pierwsza jest – nieżyczliwość ludzka ku Rzeczypospolitej i chciwość domowego łakomstwa. Druga – niezgody i roztyrki sąsiedzkie. Trzecia – naruszenie religiej katolickiej i przysada heretyckiej zarazy. Czwarta – dostojności królewskiej i władzej osłabienie. Piąta – prawa niesprawiedliwe. Szósta – grzechy i złości jawne, które się przeciw Panu Bogu podniosły i pomsty od niego wołają. Mówmy dziś za pomocą Bożą o tej pierwszej chorobie Rzeczypospolitej.

Miłość rodzi zgodę. Zgoda bez miłości być nie może. Im szersza miłość, tym lepsza. Im szersza zgoda, tym lepsza.

Dwoje przedniejsze rozkazania, umierając Pan Jezus, Bóg i Pan nasz, zostawić nam swoim testamentem raczył. Jedno, abyśmy się spólnie miłowali; drugie, abyśmy pokój między sobą i zgodę świętą zachowali. Jedno z drugiego pochodzi i płynie: miłość rodzi zgodę, a bez zgody miłość być nie może. Miłość ku bliźnim, im jest szersza, tym jest lepsza. Dobrze miłować sąsiada; lepiej wszystkie, którzy w mieście jednym są, a pogotowiu jeszcze lepiej wszystkie obywatele królestwa tego, gdy im dobrego co czynim albo dla nich co cierpim. Także dobra zgoda i pokój między popolitym ludem, ale lepsza między pany, którzy ludźmi rządzą albo o nich radzą, a najlepsza między królmi, którzy wszystkiemu światu pokój zgodą swoją przynoszą. Do tej szerokiej i przestronnej miłości przywoźdź się macie, Przegacni Panowie, którzyście tu na to się zjachali, abyście o tym myśleli i radzili, jakoby lud wszytek nie ginął, a wasza ku Rzeczypospolitej miłość gorąca i szczerza pokazać się mogła.

<https://literat.ug.edu.pl/skarga/0002.htm> (dostęp: 6.06.2023).